

Голові спеціалізованої вченої ради
із захисту дисертації на здобуття
ступеня доктора філософії
доктору політичних наук, професору,
завідувачу кафедри політології
та державного управління
Чернівецького національного
університету
імені Юрія Федьковича
Круглашову Анатолію
Миколайовичу

Відгук
рецензента на кваліфікаційну наукову працю
Станіслава Олександровича Опінко, виконану на тему
«Безпекові загрози електоральної та референдної легітимації влади в
Прикордонні України» та подану на здобуття наукового ступеня доктора
філософії в галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки
за спеціальністю 052 Політологія

Актуальність теми дослідження. У демократичних системах легітимність влади формується передусім через вибори та референдуми, які мають гарантувати участь громадян у визначенні політичного курсу. В умовах російсько-української війни проблема легітимації влади через електоральні й референдарні механізми набуває особливої актуальності, зважаючи на складну безпекову ситуацію, спричинену збройною агресією росії проти України, інформаційно-психологічними впливами та внутрішньою політичною нестабільністю, підсиленою умовами перманентної геополітичної турбулентності. Прикордонні регіони України, особливо ті, що безпосередньо межують із країною-агресором або перебувають у зоні підвищеного ризику (Сумська, Чернігівська, Харківська, Одеська, частково Запорізька й Херсонська області), формують вразливий простір для політичних і безпекових маніпуляцій засобами «референдної легітимації влади», які у форматі політичної технології активно використовує російська федерація.

Західне прикордоння України також є об'єктом гібридної російської агресії, що включає інформаційно-психологічні операції, спрямовані на делегітимацію української влади та спроби впливу на електоральні настрої шляхом поширення дезінформації або дискредитації державних інститутів політичної влади.

Попри численні наукові дослідження проблеми гібридної війни, легітимності влади та виборчого процесу в Україні, вивчення безпекових загроз електоральної та референдної легітимації влади в Прикордонні України залишається надзвичайно актуальним, оскільки дозволяє науково обґрунтовувати механізми підвищення стійкості демократичних інститутів до гібридних загроз, формувати ефективні інструменти державної політики у сфері безпеки, особливо в умовах правового режиму воєнного стану та повоєнного відновлення. В такому вимірі та контексті тема дисертації С. О. Опінка є актуальною та важливою для розвитку політичної теорії й вироблення інструментів вимірювання безпекових загроз електоральної та референдної легітимації влади в Прикордонні України.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Процес дослідження безпекових загроз електоральної та референдної легітимації влади в Прикордонні України, здійснений С. О. Опінком, спрямований на досягнення його мети, що конкретизована в низці дослідницьких завдань, в яких відображені недостатньо вивчені в сучасній політичній науці частини предмету дослідження (с. 19). Обрана автором логіка наукового пізнання визначила структуру дослідження та зумовила необхідність здійснення, по-перше, огляду методологічних підходів та теоретико-концептуальних основ дослідження безпекових явищ і легітимаційних процесів та концептуальних засад дослідження Прикордоння, сформованих в сучасній політичній науці; по-друге, дослідження безпекових та легітимаційних аспектів інституційно-нормативного забезпечення виборчих і референдних процесів; по-третє, систематизації безпекових легітимаційних викликів виборів і референдумів у

прикордонні України; по-четверте, аналізу особливостей маніпулювання виборчими та референдними процесами в прикордонні України як загрози національній безпеці.

Окреслюючи зміст методологічних підходів та теоретико-концептуальних основ дослідження безпекових явищ і легітимаційних процесів, С. О. Опінко здійснив аналіз сутності та змісту понять *безпека*, *національна безпека*, *сек'юритизація*, *політична безпека*, *легітимність та легітимація* в сучасній політичній науці. Автор обґрунтував, що вибори та референдуми є важливими атрибутами демократичного конституційного ладу в Україні, оскільки саме через участь громадян у загальнонаціональних та місцевих виборах реалізується принцип народного суверенітету, а виборні органи публічної влади набувають легітимності, створюючи таким чином поле національної безпеки (с. 34). Автор аргументовано підходить до визначення та деталізації методології дослідження, адекватної його предмету. Такий підхід дозволив С. О. Опінку диференціювати два методологічних виміри в дослідженні національної безпеки: по-перше, системний, що уможливив дослідження національної безпеки як системи, що складається з елементів і підсистем з акцентуванням на їх взаємозв'язках та визначення рамок, в яких функціонує система національної безпеки України, дослідження впливу зовнішніх факторів і впливів на неї та на її підсистеми у вимірі реакцій системи на нові виклики та загрози (с. 35–36); по-друге, *аксіологічний*, «який зводиться до оцінки та аналізу державної політики через призму національних цінностей та цінностей ЄС». (с. 36). Важливою частиною методологічного обґрунтування концептуальних рамок дослідження є та, в якій деталізовано характеристики Прикордоння як окремого концепту та об'єкту дослідження, що «за своєю суттю є мультидисциплінарним» (с. 39). Варто погодитися з висновком С. О. Опінка про те, що «Фактор Прикордоння, з одного боку, географічно та інституційно обмежує масштаби дослідження, з іншого боку, особливості та специфіка прикордонних територій прямо впливають на регіональні та місцеві політичні, зокрема виборчі та референдні процеси.

Актуальним питанням в дослідженні політичних процесів у Прикордонні є вивчення ідентичностей місцевого населення та їх взаємозв'язку зі загрозами регіональній безпеці, це зумовлює звернення до конструктивістського підходу (с. 64).

Важливою частиною дослідження С. О. Опінка є та, що присвячена вивченню особливостей інституційно-нормативного забезпечення участі національних меншин Прикордоння України у виборчих і референдних процесах. Автор, використовуючи теоретичні концепції та емпіричні дані для обґрунтування забезпечення політичного представництва національних меншин у виборних органах, порівнює їх представництво в регіональних органах представницької влади Чернівецької, Закарпатської та Одеської областей, торкаючись проблем політичної агітації мовою національних меншин, «власних політичних сил», «традиційно високої підтримки проросійських сил». Зокрема, детально розглядається можливість інституціоналізації політичного представництва національних меншин в українському парламенті, яка «неодноразово піднімалася в Україні з боку організацій національних меншин, політиків які їх представляють та іноземних урядів» (с. 69). Такий підхід дозволив автору обґрунтувати свою позицію про те, що особливості виборчих/референдних процесів у поліетнічних регіонах Прикордоння пов'язані зі специфікою розвитку кожного окремого регіону, а участь національних меншин у даних процесах обмежується, як інституційно-нормативними, так і політичними чинниками» (с. 70–72).

Дослідження адміністрування виборчих та референдних процесів у контексті сучасних безпекових і легітимаційних викликів, С. О. Опінко здійснює в контексті перспективи проведення післявоєнних виборів в Україні (с. 72–82). Автором доведено, що російська агресія проти України, не лише створила безліч нових викликів та загроз адмініструванню виборчих і референдних процесів, але й актуалізувала проблеми, що накопичилися за попередні роки. Більшість викликів і загроз автор поділяє на три групи: (1)

виклики організації виборчих і референдних процесів; (2) загрози, пов'язані з втручанням РФ та решти держав Прикордоння у вибори та референдуми; (3) виклики забезпеченню демократичності, прозорості та відкритості виборчого процесу (с. 82). На нашу думку, позитивно слід оцінити звернення автора до вивчення легітимаційних ризиків референдного законодавства в Україні (с. 83–92).

Безпекові легітимаційні виклики виборів і референдумів у прикордонні України С. О. Опінко вивчає через звернення до аналізу регіонального інформаційного простору як інструменту зовнішньополітичного впливу держав Прикордоння (с. 100–111), деталізацію проблеми подвійного громадянства мешканців Прикордоння як загрози легітимності публічної влади в регіонах (с. 112–125), уточнення безпекового і легітимаційного виміру політичного аналізу партійного складу локальних і регіональних органів влади (с. 113–125). Здійснений аналіз дозволив С. О. Опінку зробити низку висновків та узагальнень, серед яких найбільш важливим є про те, що «для впливу на політичні процеси Прикордоння іноземні держави використовують політичні партії України як агентів власного впливу. Діяльність таких політичних сил часто спрямована на відстоювання інтересів іноземних держав шляхом здобуття влади, просування та прийняття вигідних (інколи протизаконних) для них рішень, політизації етнічної та регіональної ідентичності» (с. 139).

Вивчення псевдореферендумів як легітимаційної технології російської федерації, безпекових та легітимаційних аспектів залучення міжнародних організацій до спостереження за виборами і референдумами в Прикордонні України, безпекових загроз маніпулювання народним волевиявленням національних меншин у прикордонних регіонах дозволило С. О. Опінку охарактеризувати маніпулювання виборчими та референдними процесами в прикордонні України як загрозу національній безпеці (с. 141–159).

Результатом здійсненого аналізу безпекових загроз електоральної та референдної легітимації влади в Прикордонні України стало визначення

Прикордоння України як об'єкту апробації зовнішньополітичних маніпуляцій та легітимаційних технологій рф.

Достовірність та наукова новизна отриманих результатів. Достовірність отриманих результатів дослідження була забезпечена використанням сукупності методологічних підходів та методів дослідження сучасної політичної науки. Визначений та обґрунтований набір методів дослідження був застосований С. О. Опінком для аналізу верифікованої інформації, що відображає характеристики безпекових загроз у сфері електоральної та референдної легітимації влади в Прикордонні України.

Вивчення тексту кваліфікаційної наукової праці С. О. Опінка засвідчує наявність у викладених в ній положеннях, висновках та рекомендаціях наукової новизни, яка полягає у: встановленні зв'язку між процесами електоральної/референдної легітимації влади та національною безпекою й доведенні, що процеси легітимації влади є об'єктом захисту національної безпеки України; концептуалізації впливу участі у виборах кандидатів із подвійним (множинним) громадянством на легітимність виборів і обраних органів влади та встановленні, що їх участь у виборах зменшує рівень довіри до виборних органів влади, до органів адміністрування виборів, негативно впливає на явку виборців, а тому делегітимує виборчий процес; запропонованій системі критеріїв дослідження електоральної та референдної легітимації влади в Прикордонні України національними меншинами, через забезпечення/наявність/відсутність у них: культурно-освітніх потреб; безпеки; механізмів політичної участі; контролю виборчого процесу; позитивну/негативну оцінку виборчого процесу ззовні (громадськістю, міжнародним співтовариством). Автором удосконалено вітчизняні підходи до розв'язання проблеми присутності представників заборонених проросійських політичних сил в органах місцевої влади, запропоновані автором заходи передбачають встановлення мінімальної чисельності депутатів місцевих рад і механізму делегування окремих повноважень до голови ради (його заступників або секретаря) для збереження легітимності місцевих рад, які

ризикують бути розформовані внаслідок державної політики щодо протидії проросійським політичним силам. В рецензованій кваліфікаційній роботі набули подальшого розвитку ідеї, погляди та підходи щодо удосконалення референдного законодавства України; розв'язання актуальних проблем адміністрування виборчих і референдних процесів у регіонах Прикордоння; реформування та оновлення даних Державного реєстру виборців і захисту персональних даних виборців з акцентом на кіберзахист. Результати дослідження вказують на те, що одержало подальший розвиток твердження щодо російських псевдореферендумів як легітимацийної технології держави агресора.

Повнота викладу основних положень дисертації в опублікованих працях. Основні результати здійсненого С. О. Опінком дослідження, його положення, висновки та практичні рекомендації опубліковані у 6 одноосібних наукових публікаціях), з яких: 3 статті – у наукових фахових виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України; 3 – засвідчують апробацію матеріалів дисертації. Вимоги щодо кількості, обсягу та змісту наукових публікацій, необхідних для захисту кваліфікаційної наукової праці для здобуття наукового ступеня доктора філософії С. О. Опінком дотримані. Аналіз рукопису кваліфікаційної наукової праці та наукових публікацій вказує на відповідність публікацій основним положенням дисертації.

Дотримання вимог академічної доброчесності. Використовуючи ідеї, розробки, твердження, емпіричні дані та результати досліджень інших науковців у своїй дисертації, С. О. Опінко здійснює посилання на відповідні джерела інформації. В дисертації не виявлено ознак академічного плагіату, інших порушень академічної доброчесності, що могли б поставити під сумнів самостійний характер виконання автором дослідження, результати якого викладені у кваліфікаційній науковій праці. Дисертація С. О. Опінка, подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії, відповідає встановленим вимогам до змісту та оформлення академічних текстів. Вона написана

доступною для розуміння її положень мовою, позначена логікою викладу результатів дослідження, доказовістю висновків та рекомендацій.

Теоретичне та практичне значення результатів і висновків дисертації, пропозиції щодо їх використання. Теоретичне значення основних положень, результатів та висновків дисертації полягає в тому, що вони можуть бути використані: в процесі удосконалення процесу адміністрування виборчого (референдного) процесу в Прикордонні України; оновлення підходів до реалізації регіональної політики Української держави щодо національних меншин; закладами вищої освіти в процесі викладання навчальних дисциплін за спеціальністю 052 Політологія. Результати, висновки та пропозиції, сформульовані в дисертації, також можуть бути використані для подальшого наукового вивчення предмету дослідження.

Зауваження та дискусійні положення щодо змісту дисертації. Відзначаючи належний рівень концептуального осмислення проблеми безпекових загроз у сфері електоральної та референдної легітимації влади в Прикордонні України та позитивно оцінюючи результати і висновки здійсненого С. О. Опінком наукового дослідження, вважаємо за необхідне висловити окремі зауваження та побажання:

По-перше, фокусуючи свою дослідницьку увагу на взаємозалежності електоральної та референдної легітимації влади та процесу генерування безпекових загроз у політичному полі Прикордоння України, автор не запропонував динамічної моделі взаємозв'язку між легітимацією, делегітимацією, безпекою та небезпекою як конструйованих явищ, зокрема, і засобами (дез)інформаційного впливу, до яких апелює С. О. Опінко. Зважаючи на те, що легітимність та легітимація, так само, як безпека та небезпека є надто рухливими конструктами, що динамічно змінюються під впливом внутрішньополітичних та зовнішньополітичних факторів, відтак ніколи не набувають стабільних форм, що неперервно відтворюються в політичному часі та просторі, спроба створити саме динамічну модель дозволила б визначити ширше коло інструментів делегітимації результатів

референдумів, проведених рф у східному та південному Прикордонні України. У даному контексті автору варто було звернутися до методології (нео)конструктивізму, яка, по-перше, спрямована на вивчення всього категоріального апарату, який використано автором кваліфікаційної роботи, по-друге, забезпечує методологічним інструментарієм дослідження динамічних політичних процесів в умовах геополітичної турбулентності.

По-друге, означаючи наукову новизну, С. О. Опінко зазначає, що вона полягає, зокрема, й у проведенні наукового «дослідження конвенційних та неконвенційних політичних практик у Прикордонні України («паспортизація», виборчий «туризм», транскордонна політична агітація, політична, інформаційна та інша підтримка політичних партій в Україні тощо), визначено їх вплив на легітимаційні та безпекові процеси прикордонних регіонів» (с. 21). Не заперечуючи здійсненого дослідження «паспортизації», виборчого «туризму», транскордонної політичної агітації, політичної, інформаційної та іншої підтримки політичних партій в Україні, зазначимо, що дихотомія *конвенційні – неконвенційні політичні практики*, в тексті дисертації зустрічається тільки в частині визначення теоретико-методологічних основ дослідження та не використовується для маркування практик політичної участі, що аналізуються в другому, третьому та четвертому розділах кваліфікаційної роботи.

По-третє, зважаючи на специфіку категорії *прикордоння*, С. О. Опінко справедливо покладається на методологічні принципи аксіологічного підходу. Разом з тим, доволі спрощена характеристика дослідницького потенціалу даного методологічного підходу (один абзац на с. 36) спричинила таке саме спрощення й у розумінні співвідношення національних цінностей та європейських цінностей як чинника легітимаційних практик. На нашу думку, означення національних цінностей як належних до європейських цінностей, а не існуючих поряд з ними, є: по-перше, важливим інструментом легітимації політичної влади, реалізованої через діяльність політичних інститутів

політичної системи України; по-друге, засобом утримання в полі конструкту громадянської ідентичності національних меншин Західного регіону України.

По-четверте, позитивно оцінюючи здійснений С. О. Опінком аналіз особливостей інституційно-нормативного забезпечення участі національних меншин Прикордоння України у виборчих і референдних процесах, вважаємо за потрібне привернути увагу дослідника до необхідності більш коректного використання оціночних суджень в науковому дискурсі, що розгортається на основі етнонаціональної перспективи політичного процесу. На с. 70 автор стверджує: «Вірогідно, що під час післявоєнних виборів, політичні партії в Україні відновлять співробітництво з національними меншинами, оскільки така співпраця в інтересах обох сторін», що вказує на констатацію факту «витіснення» національних меншин з поля електоральної конкуренції в електоральних та референдних процесах в Україні 1991–2020 рр.

По-п'яте, для тексту дослідження є характерними поодинокі диспропорції у висвітленні окремих аспектів предмету дослідження. Насамперед, це характерне для Розділу 2.

Однак, зазначені недоліки суттєво не впливають на належний рівень здійсненого С. О. Опінком дослідження. Його дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 052 Політологія, виконана на тему «Безпекові загрози електоральної та референдної легітимації влади в Прикордонні України» є самостійним, завершеним науковим дослідженням, яке характеризується актуальністю, науковою новизною, має теоретичне та практичне значення, що відображено в наукових публікаціях автора. Кваліфікаційна наукова праця відповідає вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 р. (зі змінами, внесеними згідно з Постановою Кабінету Міністрів України № 341 від 21.03.2022 р., № 502 від 19.05.2023 р., № 507 від 03.03.2024 р.), «Вимогам до оформлення

дисертації», затвердженими Наказом МОН України від 12.01.2017 р. № 40 (зі змінами, внесеними згідно з Наказом МОН України від 31.05.2019 р. № 759), тому її автор Опінко Станіслав Олександрович заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки за спеціальністю 052 Політологія.

Рецензент:

Доктор політичних наук, професор,
професор кафедри політології та державного
управління Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича

 Наталія РОТАР

